

Pekka Elo

Filosofian ja elämänkatsomustiedon reaalikokeet keväällä 2006

Keväällä 2006 järjestettiin ensimmäiset ainerealin kokeet. Kirjoittajia oli filosofissa noin 900 ja elämänkatsomustiedossa 250. Ei paljon mutta kohtuullisesti, mitä korostaa se, että syksyllä 2006 luvut nousevat samalle tasolle.

Seuraavassa filosofian tehtävät kommentoituina ja niiden jälkeen muutama palkittu vastaus. Tehtäviä annetaan kymmenen ja kuuteen odotetaan vastusta.

FILOSOFIA

Kysymys 1. Eri koulukunnat määrittelevät filosofian alueen ja tutkimuksen eri tavalla.

- Kerro lyhyesti, miten filosofia voidaan määritellä,
- kuvaile jokin toinen tapa määritellä filosofia ja
- pohdi a- ja b-kohdissa esittämiesi määritelmien osuvuutta.

Tällä tehtävällä haettiin perusosiamista. Filosofian määrittely on vaikeaa, mutta toisaalta sen yrittäminen kuuluu filosofiseen perussivistykseen. Tehtävän viimeinen kohta osoittautui yleensä todella hankalaksi, mitä se onkin.

Kysymys 2. Metafyysisen monismin mukaan maailma rakentuu yhdenlajisesta substanssista, kuten materiasta tai hengestä. Pohdi, onko nykymaailmassa filosofisesti uskottavaa vaihtoehtoa materialistiselle monismille.

Mitä ”filosofisesti uskottava” tarkoittaa ei ole aina helppoa hahmottaa, mutta se voisi liittyä esimerkiksi metafysiikan mahdollisuuden pohdintaan. Aika monet kannattivat dualismia uskottavana vaihtoehtona, eräskin kirjoitti haamujen ja kummitusten todistavan dualismin puolesta. Ehkä sittenkään Science-lehden tuloksissa, joiden mukaan suomalaisista vain 65 % luottaa evoluutioteoriaan, ei ole mitään ih-

mettelemistä. Suhteellisen paljon oli muuten linjakkaita vastauksia, jotka kuitenkin tarjosivat Popperin kolmea maailmaa metafysisenä teoriana.

Kysymys 3. Mihin etiikan suuntaukseen tai koulukuntaan David Hume kuuluu alla olevan lainauksen perusteella? Pohdi arvojen ja tosiasioiden välistä suhdetta.

Oleta mikä tahansa teko, jota pidetään paheellisena, esimerkiksi tahallinen murha. Tutki sitä joka taholta ja mieti, löydätkö siitä sellaisen tosiasian tai olemassa olevan piirteen, jota kutsutaan paheeksi. (...) Pahe käteytyy näkyvistä kokonaan niin kauan kuin tarkastelet kohdetta. Et voi milloinkaan löytää sitä niin kauan kuin et tarkastele itseäsi. (...) Se sijaitsee sinussa, ei kohteessa. Kun siis sanot jonkin teon tai luonteen olevan paheellinen, et tarkoita muuta kuin että oman mielesi rakenteen mukaisesti sinulle on paheksunnan tuntemus tai tunne, joka seuraa kohteen miettimisestä.

David Hume, *Treatise of Human Nature* (1739–1740).

Hume tunnetaan suhteellisen hyvin, lienee vakiokalustoa lukion filosofian oppikirjoissa. Arvojen ja tosiasioiden suhteen pohtiminenkin oli selvää.

Kysymys 4. Millä eri perusteiden eläinkokeita on pyritty oikeuttamaan? Arvioi perustelujen pätevyyttä. Käytä hyväksesi esimerkiksi biologian tai psykologian tietojasi.

Vaikka kyseessä on oppiainerajat ylittävä tehtävä, vastauksen pääpainon tulee olla filosofissa. Vastauksissa pohdittiin ihmisen ja eläimien välistä laatueroa sekä eläinten oikeuksia. Jälkimmäistä myös suhteessa erilaisiin elämänmuotoihin kuten bakteereihin, banaanikärpäsiin tai valaisiin.

Kysymys 5. *Jokainen olio on itsensä*

kanssa identtinen.

- Onko lause luonteeltaan empiirinen vai käsitteellinen? Perustele vastauksesi.
- Ilmaiseeko lause a priori- vai a posteriori -tietoa? Perustele vastauksesi.
- Onko lause tosi vai epätosi? Soveltuvatko sellaiset totuusteoriat kuin korrespondenssi-teoria lauseen totuusarvon ratkaisemiseen?

Tehtävän kaikki kohdat liittyvät toisiinsa. Vastauksissa käsiteltiin kuitenkin usein kaikki kohdat erillisinä, jolloin tuloksena tuli käsitteellistä a priori-tietoa. Myös todellisuus painoi läpi: identiteettikriisissä ihminen ei ole itsensä kanssa identtinen.

Kysymys 6. Pohdi alla olevan Wittgenstein-lainauksen perusteella tiedon sosiaalista luonnetta.

- Tällä hetkellä en voi kuvitella järkevää epäilyä siitä, onko maa ollut olemassa viimeisten sadan vuoden ajan. [...] Ludwig Wittgenstein, *Varmuudesta* (alkuperäis-teos *Über Gewissheit* julkaistu 1969).
- Voin kuvitella ihmisen, joka on kasvanut aivan omalaatuisissa olosuhteissa ja jolle on opetettu, että maa syntyi 50 vuotta sitten ja joka sen vuoksi myös uskoo tämän. Voisimme valistaa häntä sanomalla: Maa on ollut jo kauan jne. – Koettaisimme antaa hänelle maailmankuvamme. Tämä tapahtuisi eräänlaisella suostutellulla.
- Oppilas uskoo opettajan ja koulukirjojaan.
- Voisin kuvitella tapauksen, että jokin villi heimo vangitsee Mooren ja heimon ihmiset lausuvat epäilyksen, että hän on tullut jostakin maan ja kuun väliltä. Moore sanoo heille, että hän tietää..., mutta ei voi esittää heille perusteita varmuudesta, koska heillä on mielikuvituksellisia käsityksiä ihmisen lentokyvystä ja koska he eivät tiedä mitään fysiikasta. Tämä olisi väitteen esittämistilanne.
- Mutta mitä muuta se sanoisi kuin ”en ole koskaan ollut siellä-ja-siellä ja minulla on pakottavia perusteita uskoa tämä”?
- Tässä olisi lisäksi sanottava, mitä pakottavat perusteet ovat.
- ”Minulla ei ole vain puun näkömiellettä, vaan tiedän, että se on puu.”

268. ”Tiedän että tämä on käsi.” – Ja mikä on käsi? – ”No – esimerkiksi tämä.”
269. Olenko varmempi siitä, että en ole koskaan ollut kuussa kuin siitä, että en ole koskaan ollut Bulgariassa? Miksi olen niin varma? Tiedän, että en ole ollut edes missään lähistöllä, en ole koskaan ollut esim. Balkanilla.
270. ”Minulla on pakottavia perusteita varmuudelleni.” Nämä perusteet tekevät varmuudesta objektiivisen.
271. Mikä on pätevä peruste jollekin, sitä minä en ratkaise.
272. Tiedän = tunnen sen varmasti.
273. Mutta milloin jostakin sanotaan, että se on varmaa?
 On näet mahdollista kiistellä siitä, onko jokin varmaa. Silloin, kun jokin on objektiivisesti varmaa.
 On lukematon joukko yleisiä kokemuslauseita, joita pidämme varmoina.
274. Yksi tällainen lause on, että kenellekään, jonka käsi on hakattu poikki, ei kasvuutta kättä. Toinen, että ihminen, jonka pää on katkaistu, on kuollut eikä tule enää koskaan henkiin.
 Voidaan sanoa, että kokemus opettaa meille nämä lauseet. Mutta se ei opeta niitä meille erillisinä, vaan se opettaa meille joukon toisiinsa liittyviä lauseita. Jos lauseet olisivat toisistaan eristettyjä, voisin kenties epäillä niitä, sillä minulla ei ole mitään niitä koskevaa kokemusta.
275. Jos kokemus on tämän varmuutemme peruste, kyseessä on tietenkin menneisyyden kokemus.
 Eikä kyseessä ole pelkästään minun kokemukseni, vaan muiden ihmisten kokemus, josta saan tietoa.
 Nyt voitaisiin sanoa, että kokemus on taas se, mikä saa meidät uskomaan muita ihmisiä. Mutta mikä kokemus saa minut uskomaan, että anatomian ja fysiologian kirjat eivät sisällä mitään virheellistä? On tosin totta, että tätä luottamusta tukee myös oma kokemukseni.
 Ludwig Wittgenstein, *Varmuudesta* (alkuperäisteos *Über Gewissheit* julkaistu 1969).

Vastaajan pitäisi osoittaa ja ymmärtää, että lainauksessa tieto rakentuu sosiaalisessa kanssakäymisessä. Ilmeisesti tällaisen tekstikappaleen huolella lukemisella ja sitten ymmärrykseen tukeutumisella saa jo muutaman pisteen.

Kysymys 7. Yksi yhteiskuntafilosofian keskeisiä alueita on omaisuus ja sen omistaminen. Vertaa alla olevia Rousseauin ja Youngin ajatuksia. Kumpi on paremmin perusteltu?

Ensimmäinen ihminen, joka aidotetaan pienen maapalan keksi sanoa: ”Tämä on minun”, ja huomasi ihmisten olevan tarpeeksi yksinkertaisia uskoakseen häntä, oli hallintoyhteiskunnan todellinen perustaja. Kuinka monelta rikokselta, sodalta ja murhulta, kuinka paljon kurjuudelta ja kauhulta ihmiskunta olisikaan säästynyt, jos joku olisi kiskaissut maasta aidanseipäät ja täyttänyt ojan ja huutanut toverilleen: ”Älkää kuunnelko tätä petkuttajaa. Olette hukassa, jos unohtatte, että maan hedelmät kuuluvat kaikille ja että maa ei kuulu kenellekään!”

Jean-Jacques Rousseau

Antakaa ihmiselle omaksi karu kalionnyppylä, ja hän muuttaa sen puutarhaksi; antakaa hänelle vuokralla puutarha, ja hän muuttaa sen yhdeksässä vuodessa autiomaaksi... Omistamisen taika muuttaa hiekan kullaksi.

Arthur Young

Tarkoitus oli löytää molemmista sitaattista ydinasia ja liittää kysymyksen yhteiskuntafilosofian traditioon. Vastajat hyvin harvoin pystyivät laajempaan kontekstuaalisuuteen.

Kysymys 8. Anja hurjastelee mopolla jalkakäytävällä. Hän pystyy pelkästään hyvällä onnella väistämään jalankulkijan. Jos hän olisi ajanut jalankulkijan päälle, hän olisi saanut rangaistuksen. Aivan samanlaisessa tilanteessa Petterillä ei ole onnea, vaan hän ajaa jalankulkijan päälle ja saa rangaistuksen. Pohdi Anjan ja Petterin syyllisyyttä ja rankaisemisen oikeudenmukaisuutta.

Tällaiset tehtävät ovat suosittu-

ja. Toisaalta ad hoc -pohdinnalla saa yleensä vain pisteen pari.

Kysymys +9. Kuvaile ja erittele Wittgensteinin argumentaatiota (ks. tehtävä nro 6). Wittgenstein esittää näkemyksen evidenssin (perusteiden), tiedon ja varmuuden suhteesta. Millainen tämä näkemys on?

Tehtävä liittyy pitkään Ludvig Wittgenstein -sitaattiin. Tarkoituksena on palkita huolellista lukijaa. Toisaalta pitää harkita keskittääkö yhden filosofian ympärille rakennettu kaksoiskytös tehtäväksiantoa liikaa.

Kysymys +10. Filosofit G. E. Moore väittää, että koska etiikan teorioita ei voi soveltaa arjen ongelmiin, on paras toimia yleisesti hyväksytyjen sääntöjen mukaan. Esittele erilaisia etiikan teorioita ja pohdi niiden soveltuvuutta arjen ongelmien ratkaisemiseen. Esitä oma perusteltu filosofinen mielipiteesi Mooren väitteestä.

Vastauksissa odotettiin, että esitellään ainakin kaksi etiikan teoriaa ja niiden soveltuvuutta arkeen ja esitetään oma jollain tavalla perusteltu käsitys. Muutamissa vastauksissa oivallettiin hyvin, mihin Mooren näkemys johtaisi.